

Íslensk tónlist á þeim mikið að þakka.

1. Jón Pálsson. Eftir Halldór Jónsson
prest að Reynivöllum
í Kjós.
AKRANES 1959. bls. 3-8.

2. Ísólfur Pálsson.
f. 11. marz 1871
d. 17. febrúar 1941.

Eftir Jón Pálsson. Bls. 8-18.
Sber handrit næst hér á undan.

AKRANES, XVIII. árg. Janúar-marz 1959.
1. hefti bls. 3 - 18.

Vioðbeir 4.

ÍSLENSK TÓNLIST Á ÞEIM MIKIÐ AÐ ÞAKKA

Ísólfur Pálsson

Jón Pálsson

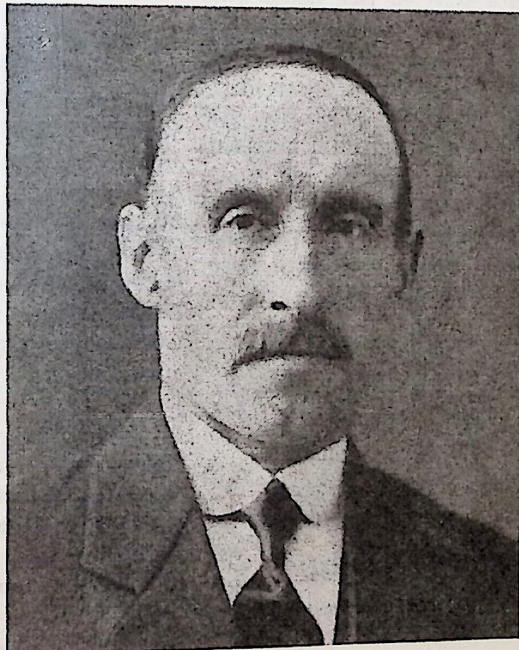
1. hefti

Janúar-mars

AKRANES

1959

ÍSLENSK TÓNLIST Á ÞEIM MIKIÐ AÐ ÞAKKA

Ísólfur Pálsson

Jón Pálsson

EFNI:

Íslensk tónlist á þeim
mikið að þakka 3
Pétur Magnússon, bankast. 19
Hlutverk kirkjusafnaðarins 22
Sameinuðu þjóðirnar 28
Björn Hannesson, minning 34
Reykhyllingar 36

Ferðasögubrot 40
Sjaldan sleppur Akranes . 45
Hversu Akranes byggðist . 46
Um leiklist 52
Um bækur 59
Annáll Akraness 60
o. m. fl.

Sumir virðast svo gerðir, að aðalsjón-
deildarhringur þeirra veit *inn á við*. Mætti
lýsa því fyrirbrigði helzt með einu orði:
„Ég“. Þetta er nokkuð svipað því að hafa
„pottlok“ fyrir himinn. Það eru völd vegna
valdanna, vegtyllur vegna vegtyllnanna,
fjármunir vegna fjármunanna. Það eru
skemmtanir, þægindi, nautnir, sem eru að-
alumhugsunarefnið og áhugaefnið, sbr. hið
forna orð: „Sál mín et og drekk og
ver glöð“. Flest fyrir utan þessa stærð,
sem er „Ég“, er aukaatriði og kemur
helzt ekki málinu við.

Sem betur fer er sjálfshyggjan sjaldn-
ast alger og ef til vill aldrei alger. Eng-
um er alls varnað. —

Sjóndeildarhringur annarra veit ber-
sýnilega í heild sinni *út á við*, til samferða-
fólksins, samtíðarinnar — og framtíðar-
innar. Sá sjóndeildarhringur er víður,
heiður, hár. Slíku sjónarmiði mætti helzt
lýsa með þessari játningu: „Himneskt er
að lifa“.

Það dylst tæplega neinum sanngjörnum,
hugsandi manni, hvorir eru þarfari fyrir
sína samtíð og samfélag, og hvorum líður
betur.

Sumir eru þannig gerðir, að hin innri
glöð dvínar aldrei, hvorki daga né nætur.
Hún er eins og kraftalind og aflvaki í
þörfu starfi með hug eða höndum eða
hvort tveggja. Öðrum til heilla og án efa
frá kyni til kyns.

Þeir hafa litið lífið í því ljósi, sem
hugsandi maður skilur, að er hið eina
réttu. Er hinn heilagi eldur logar í sál-
inni vegna annarra, þá er verið á réttri
leið. „Verið í andanum *brennandi*“, segir
postulinn. „Sýn mér heilagt Drottins orð.
Það er lífið sjálft, sem ávallt varðar mestu,

AKRANES

ÍSLENZK TÓNLIST Á ÞEIM MIKIÐ AÐ ÞAKKA

lífið í skilningi á helgustu köllum sinni
eigið starfandi líf, ekki fyrst og fremst
vegna sín sjálfs, heldur vegna nauðsynja
annarra, eins þær og þær blasa við frá
hverjum einum og eins og hver og einn
hefir hæfileika til að sína þeim. Þó þær
sáu tímanlegs eðlis að ytra útliti, eru þær
alvarlegs eðlis í rauninni fyrst og fremst
og mætti fyrir því færa rök, sem fullgild
væru og óbyggjandi.

Sérhver hjálp, er til annarra kemur, veit
inn á við. Hún gleður og mildar hug-
ann, hún elur nýjar vonir, þar sem þær
ella vantaði, hún sættir hugann við svo
margt og mikið, sem þungbært er.

Það var miskunnarverk Samverjans
forðum, að binda um sár þess manns, er
fallið hafði í hendur ræningja og flytja
hann til gistihúss, og láta ala önn fyrir
honum og hjúkra honum, en mesta misk-

unnarverkið er þó ekki nefnt á nafn; það vissi að huga hins særða manns. Það ól í huga hans nýjar vonir, skóp nýja gleði, gaf skilning, sem var ómetanlegur, á því, að þrátt fyrir kulda og harðýðgi sumra, var þó til líknarhugur og það, sem meira var, hjá ókenndum manni, að til var hjarta, sem sló vegna hans.

Eitt kærleiksorð er útlátalítið, en:

„Eitt kærleiksorð, eitt sólbroð sætt
um svartan skýjadag,
æ, hvað það getur blíðkað, bætt
og betrað mannsins hag“.

Það skilja vitanlega allir, að hér ræðir meðfram um hugsjón, því enginn maður er alger eða fullkominn.

Jón Pálsson og Anna Adolfsdóttir

Án efa er það alþjóð hollt, að komast í kynni við dæmi beztu manna, afrek þeirra og hugðarmál, og það sem þeir hafa haft við að stríða henni til lærdóms og umhugsunar. Sem betur fer, er til fjöldi af slíku fólki í hinum ýmsu stéttum þjóðfélagsins, sem með trúmennsku við köllun sína, þrautseigju og fórnfýsi hafa afrekað mikið og margt fjölmörgum til blessunar.

Ég hef verið svo lánssamur að komast í persónuleg vinakynni við margt slíkra manna og fyllast aðdáunar vegna þess, er ég hefi orðið áskynja við slík kynni, og jafnframt af alhug fagnað við þá vitneskju, hvað í rauninni okkar fámenna þjóð er rík. „Margur er ríkari en hann hyggur“.

Hina síðustu áratugi hefi ég vegna náinnar kynningar litið blátt áfram aðdáunaraugum til hinna merkilegu hjóna, er ofan getur, og fengið ríkuleg tækifæri til að kynmast hugsunarhætti þeirra, hugðarmálum og afrekum.

Jón Pálsson, fyrr bankaféhirðir, er fæddur á Syðra Seli í Stokkseyrarhreppi, 3. ágúst 1865. Hann er sonur Páls bónda Jónssonar, hreppstjóra, er þar bjó tugi ára, og konu hans, Margrétar Gísladóttur frá Kaðalstöðum, einn af 12 systkinum alls. Af bræðrum hans má nefna Ísólf Pálsson, sem var fjölbæfur gáfumaður, tónskáld og snillingur, og Bjarna Pálsson í Götu, sem var tónskáld og organleikari o. s. frv. Einn sonur Bjarna er Friðrik, kennari og tónskáld í Hafnarfirði. Er Jón Pálsson kominn af Bergi Sturlaugssyni hreppstjóra í Brattholti í Stokkseyrarhreppi, sem Bergsætt er kennd við. Var Bergur söngmaður góður og forsöngvari í Stokkseyrarkirkju, og aflamaður. Hefir sönghneigð og sönglistargáfur mjög komið fram meðal afkomenda hans, og íslensk kristni eigi sízt notið góðs af. (Meira um ætt Jóns Pálssonar, sem í 5. lið er kominn frá Bergi Sturlaugssyni, má lesa í ritinu „Bergsætt“ eftir Guðna Jónsson magister).

Heima ólst Jón Pálsson upp til tvítugs aldurs og vann alla algenga vinnu, sem títt er um bændasyni. Þá fór hann til Bjarna bróður síns í Götu. Hinn 24. febrúar 1887 druknaði Bjarni Pálsson, þessi merkilegi maður, í sjóróðri í Þorlákshöfn.

Hjá bróður sínum var Jón í vinnu-mennsku. Eftir lát Bjarna var Jón fyrirvinna hjá ekkjunni tvö næstu árin. Síðan fluttist hann til Eyrarbakka, og átti þar heima þangað til hann fluttist til Reykjavíkur árið 1902 og hefir átt þar heima síðan.

Tuttugu og fjöggra ára gamall tekur hann við kennarastarfinu við barnaskólan og organleikarastarfinu við Stokkseyrarkirkju um hrið, hvoru tveggja eftir Bjarna Pálsson, bróður sinn. Við forstöðu barnaskólans á Eyrarbakka tekur hann árið 1890 og organleikarastarfinu við Eyrarbakakirkju, en hún var þá nýbyggð sama

A K R A N E S

ár. En við organleikarastarfinu við Stokks-eyrarkirkju tók Ísólfur Pálsson, bróðir hans. Var Jón Pálsson kennari Ísólfis í orgelspili. En sjálfur hafði hann lært þá list hjá Bjarna bróður þeirra. Hafði hugur Jóns mjög hneigzt í þá átt, og væri merki-leg saga að segja frá því, hversu giftusam-lega sóttist það nám vegna þrautseigju hans og viljapreks svo erfitt sem þar var um vik. Hann varð eftir vinnutíma að æfa sig í sárkaldri Stokks-eyrarkirkju króklopp-inn oft og einatt. En hér sannaðist sem ein-att ella, að „þolinmæðin þrautir vinnur allar“. Fennti jafnvel á hendur hans, er hann var að æfa sig þar. —

Við Lefoliiverzlun á Eyrarbakka starf-aði hann árin 1886—1902, en þá hverfur hann til Reykjavíkur. Enn má þess geta, að oddviti Eyrarbakkahrepps var hann eft-ir að hreppnum var skipt í tvo hreppa árið 1897, en losaði sig við það vegna annarra viðfangsefna.

Organleikari við Frikirkjuna í Reykja-vík var hann árin 1903 til 1916 og lét sér mjög annt um kirkjusönginn þar og lagði á sig mikið erfiði í þessu starfi, en smekkvís var hann mjög á söng og vandlát-ur, sem vera ber. Einhver lítill peninga-þóknun var honum ætluð vegna söng-starfsins við Frikirkjuna, en hann lét hana ganga til söngfólksins því málefnið var honum fyrir öllu.

Sjálfur lék Jón Pálsson prýðisvel á harmonium, með vandvirkni og smekkvísi, en vitanlega valdi hann sér þau viðfangs-efni ein, sem hann réð vel við.

Hann hefir kennt að leika á harmonium á annað þúsund manns, piltum og stúlk-um. Voru nemendur hans úr öllum lands-fjórðungum. Meðal þeirra eru þeir Elías Bjarnason kennari í Reykjavík og Jónas Pálsson organleikari og söngkennari í Vesturheimi. Hvílikt feiknastarf þetta var, geta þeir getið sér til um, er þekktu alvöru

hans, vandvirkni og vandlæti við sjálfan sig. Fyrir þessa kennslu tók hann 50 — fimm tíu — aura um tímann. Með þessu kennslustarfi hefir hann gert kirkju Ís-lands og kristni ómetanlegt gagn. Hann var einlægur kirkju- og kristindómsvinur.

Ágætur stuðningsmaður Frikirkjunnar í Reykjavík og styrktarmaður og stuðnings-fjölmargra líknar- og mannúðarmála, og hefir hann jafnan verið, og verður sumra getið síðar.

Árin 1903—1909 var hann bókhaldari við Brydes-verzlun í Reykjavík, en frá 1910—1928 var hann aðalféhirðir lands-bankans. Var þetta starf mjög lýjandi og treystist Jón Pálsson eigi til heilsunnar vegna að hafa það lengur með höndum.

Jafnhliða verzlunarstörfunum á Eyrar-bakka var Jón í kaupavinnu 5 sumur, og í vegavinnu sumarið 1894. Frá árinu 1878—1902 réri hann sem háseti á opn-um bátum á vetrarvertíðum og vor og haust þangað til árið 1890, bæði á Stokks-eyri, Þorlákshöfn og Seltjarnarnesi.

Árið 1895 kvæntist hann Önnu Adolfs-dóttur bónda og formanns á Stokks-eyri og Ingveldar Ásgrímsdóttur, Eyjólfssonar frá Litlu Háeyri á Eyrarbakka. Er hún í 6. lið komin frá Bergi Sturlaugssyni í Bratt-holti.

Anna Adolfsdóttir er fremur lítill vexti, en falleg kona, svíphrein, góðleg og gáfu-leg, ljúf í viðmóti og mjög þrúðmannleg í fasi og framkomu. Þessi ágæta kona á vissulega sinn þátt í afrekum mannsins í mannúðar- og menningarátt. Hún er hugsjónarík og fundvís á fjölmargt, er til heilla má horfa, eigi síður en maður henn-ar. Hún er mjög fundvís á það, sem gott með öðrum býr og býr sjálf yfir ágætum gáfum, óvenjulegum gæðum og mannkost-um.

Eigi varð þeim hjónum barna auð-ið, en margt fólk hafa þau í vissum skiln-

ingi gert að sínum börnum. Tvö börn bágstaddir foreldra, systkin, hafa þau alið upp og hefir lánast vel að.

Pál Ísólfsson organleikara og tónskáld, bróðurson Jóns, tóku þau að sér er hann var tvítugur að aldri, og kostuðu hann til náms á löngum og dýrum námsferli í Þýzkalandi. Á þjóðin þessum merkishjónum að þakka, að hún hefir notið og nýtur Páls, en hann er gáfumaður, snillingur og tónskáld, eins og kunnugt er. Það sem Páll hefir afrekað tónlistarlífi þessa lands til heilla, er ólíklegt að honum hefði sjálfum auðnast ella. Var fundvísi konu Jóns á afburðagáfum sameiginlegt lán hjónanna. Marga hafa þau hjónin styrkt til náms og menningar og komið auga á gáfur og hæfileika, er ella hefði eigi notast að. Hafi þau komið auga á mikla hæfileika, var óðara reynt að gefa þeim svigrúm til þróunar og þroska með persónulegum áhrifum og hjálp.

Að þau hjálpuðu Páli Ísólfsyni á söngmenntaferli hans, var eigi aðeins vegna náins skyldleika, heldur af því líklega enn fremur, að söngurinn, músikin, var Jóni óvenjulega hjartfólginn. Einnig hefir hann, svo vitur maður, sem hann var, séð hversu ríkan þátt aukið sönglíf í landinu mundi eiga í aukinni menningu þjóðarinnar. Sjálfur reyndi hann að hjálpa sönglífinu á marga vegu, eins og ástæður frekast leyfðu með kennslu, organleikarastarfi og á margan annan hátt. Um nokkurt skeið hafði hann á hendi útvegum á hljóðfærum til kirkna og til notkunar í heimahúsum, voru það bæði harmonium og piano, mikill fjöldi. Var hann vandur að vali og skipti eigi við aðrar verksmiðjur en hann var viss um að framleiddu og seldu hljóðfæri í umboðssölu. Var honum ljóst, hversu feiknar þýðingu það hefir fyrir söngsmekk fólksins, að menn aðeins hafi góð hljóðfæri til að leika á. Með þessum

hætti hefir hann gert íslenzku kirkjunni feikimikið gagn, sem og einstaklingum um land allt. Verðinu var jafnan stillt í hóf.

Karлакór og samkór karla og kvenna stofnaði Jón og stjórnaði um 12 ára skeið.

Á Eyrarbakka stofnaði Jón Pálsson skóla, sem kallaður var „Sjómannaskóli Árnassýslu“. Var skóli með sama sniði stofnaður í 3 verstöðvum öðrum austan fjalls, á Loftstöðum, Stokkseyri og Þorlákshöfn. Stóð skóli Jóns á Eyrarbakka í 12 ár, en þegar hann hvarf til Reykjavíkur, lagðist þessi starfsemi niður. Var hann aðalkennarinn og var hann ætlaður sjómönnum á landlegudögum, en þeir voru einnig dögum og jafnvel vikum saman. Af hendi Jóns mun þessi kennsla hafa verið af hendi leyst fyrir mjög litla eða enga borgun. Nokkur styrkur var veittur úr sýslusjóði Árnassýslu til áhaldakaupa aðallega. Ýmsir af nemendum Jóns urðu merkir bændur, jafnvel alþingismenn og einn bankastjóri. Þessi merkilega starfsemi bar hinn bezta árangur og margir námfúsir sjómenn hafa hlotið að vera hinum ósingjörnu forgöngumönnum og kennara mesta þakklátir.

Á sama tíma hélt Jón úti 3 skrifuðum blöðum, er hétu „Gangleri“, „Kvöldvaka“ og Bergmálið“. Var hvert blað 2 þéttskrifðar arkir í arkarbroti og voru lätin koma út vikulega og lätin ganga um Árnassýslu til ýmissa helztu manna. Fjölluðu þessi blöð um fjölmörg hagsmuna- og menningarmál, um búvísindi, sjómennsku samgöngumál o.fl. Er talið, að frá þessari blaðastarfsemi hafi stafað ýmsar framkvæmdir, t. d. vegalagningin um Flóann o. s. frv.

Í stjórn Sparisjóðs Árnassýslu var Jón í 10 ár.

Enn stofnaði Jón „Sjómannasjóð Árnassýslu“. Var lengi lagður til hans einn fiskur af hverjum hlut. Átti þessi sjóður

AKRANES

að styrkja fjölskyldur þeirra, er drukkn-uðu í sjó þar eystra. Eigi er mér kunnugt, hvort þessi sjóður er enn við lýði eða hvernig hann starfar ef til er.

Góðtemplar var Jón Pálsson frá 4. október 1885 til dauðadags. Var hann ávallt einlægur og mikilvirkur bindindis-frömuður og styrktarmaður.

Dýravínur var hann mikill og sannkall-aður verndari fuglalífsins í Reykjavík. Árið 1934 stofnaði hann með drengjum, sem stundum hafa verið 70 talsins, félag, sem heitir „Fuglavinafélagið Fönix“ og starfar það enn.

Jón Pálsson var stofnandi „Sjúkrasam-lags Reykjavíkur“, en það var stofnað sem frjáls starfsemi 12. september 1909. Þetta var hið fyrsta almenna sjúkrasamlag hér á landi. Stóð þessi starfsemi til ársins 1935, er ný lög varðandi sjúkratryggingar komu til sögunnar. Fékk Jón ýmsa menn í lið með sér, en hann var formaður þess frá upphafi og síðan ávallt, og án efa þar lífið og sálin. Starfaði stjórn félagsins kauplaust, en húsnaði til skrifstofuhalds fengu þeir félagar, en þó með tregðu. — Lagði Jón feikimikla vinnu í þessa starfsemi sem fjölda fólks varð án efa til hinnar mestu blessunar, er veikindi báru að höndum.

Formaður Barnaverndarnefndar Reykjavíkur var Jón Pálsson frá ári- nu 1932 og formaður „Sumardvala- nefndar barna“ á vegum Oddfellowa frá því árið 1914 og allt til dauðadags. Hefir hvort tveggja starfið kostað hann feiki mikla vinnu og fyrirhöfn. En Jón Pálsson taldi hvorki eftir sér spor né fyrirhöfn, er nauðsyn annarra var um að ræða.

Oddfellow var hann frá 1905 og í Frí-múrarastúku frá árinu 1924.

Enn er ótalinn merkilegur þáttur í starfsemi Jóns. Það er fræðimennska hans og ritstörf. Þau meðal annars eru glöggur

vottur þess, að honum hefir lært að nota tímann vel.

Þessi gáfaði og gjörhuguli maður á í handriti ógrynna af fjölbreyttum fróðleik, auk fjölda blaðagreina og eftirmæla um látið fólk.

Skal hér talið hið helzta:

Hann hefir safnað og á í handriti öll gömlu íslenzku sálmalögin og rímnalögin, eins og þau voru sungin fram til ársins 1874 og auðvitað einrödduð. Hafa þessi sálmalög verið tekin á plötur og geymzt einnig þar.

Skrítlusafn á hann í handriti í 7 bind- um í fjöggra blaða broti. Nokkur hundruð blaðsíður, gífurlega stórt safn af alls kon- ar fróðleik, gömlum og nýjum um siði, heimilishætti, veðurfar, sjóferðir syðra og eystra, um dýra- og fuglalíf, stórt safn af sögum og ævintýrum fyrir börn, sem eigi er vitað, að aðrir eigi, ennfremur safn af sígildum íslenzkum orðum (2000 talsins) sem eigi eru í orðabók Sigfúsar Blöndal, stórt safn um samtíðarmenn og háttu þeirra, helzt neðan til í Flóa. Er hér vafa- laust margt ótalið. — Á þjóðin vonandi eftir að sækja margvíslegan fróðleik í þessi handrit því þar er haldið til haga fjöl- mörgu, sem ella hefði týnt með öllu.

Þess má geta um Jón Pálsson, að hann skrifaði forkunnar fagra og sérkennilega rithönd. Flest er smátt og þéttskrifað, og drýgir það drjúgum lesmálið.

Jón Pálsson var mjög fjölfróður maður vinmargur, — ættfróður meðal annars.

Í barnaskóla gekk Jón eina 9 mánuði. Það er hans eina skólaganga um æfina. En fróðleiksfús hefir hann verið með af- brigðum og aflað sér margháttarar þekk- ingar með sjálfsnámi einu, og með því orð- ið fær um að leysa af hendi með prýði, margháttuð trúnaðarstörf. Er dæmi hans ljós vottur þess, hve langt má komast einn- ig og eigi sízt með því að hafa opin bæði

augu og eyru og hagnýta lífsreynslu annarra. Eigi má heldur gleyma þeim áhrifum, sem hann hefir orðið fyrir í æsku og uppvexti á góðu merkisheimili. Hefir slíkt löngum dregið drjúgt. En dæmi þessa merkilega manns er ein sönnun þess, að „enginn verður óbarinn biskup“, því að saga hans er um lifandi áhuga, óþreytandi elju og áhuga fágæta líknarkennd. Því auk þess að hann hefir hjálpað fjölda mörgum án þess að ætlast til lofs eða launa, hefir hann verið stórgjöfúll á allra vitorði og hefir hans góða kona átt þar sinn þátt og eigi síðri. Hefir vissulega mátt um þau bæði segja löngum, að „vinstri hendin vissi eigi um hvað sú hægri gerði“.

Heiðursmerki Fálkaorðunnar var Jón Pálsson sæmdur árið 1935. En það sem bezt er, að hann hefir, og þau hjón, notið verðskuldaðrar virðingar samtíðarfólksins og mestrar af hálfu þeirra, er þekktu þau bezt.

Jón Pálsson var friður maður sínum, gáfulegur og hvatlegur í spori.

Íslenzku kirkjunni á að vera ljúft að þakka öllum þeim, sem lagt hafa sinn skerf eftir megni til hjálpar, líknar og menningarmála, því þar er slegið á strengi, sem hún sjálf hefir löngum slegið á og eru í fyllsta samræmi við hugsjón hennar.

Um hjónin Jón Pálsson og Önnu Adólfsdóttur má fá frekari fróðleik í tímaritinu „Óðinn“ 1922.

Séra HALLDÓR JÓNSSON frá Reynivöllum.

Ísólfur Pálsson

f. 11. marz 1871 — d. 17. febrúar 1941.

Sérstök ástæða er til þess, jafnvel fyrir mig, að minnast þessa góða bróður míns og mæta manns, og þess hefði ég eigi þurft að biða, að hann félli frá, en úr því sem nú er komið, vil ég eigi draga það lengur. Auk þess sem flest blöð bæjarins hafa

þegar minnzt hans með réttu og öll á einn veg, sem sé loflegan mjög, ýkjulaust með öllu. Þá voru ræður þeirra séra Árna Sigurðssonar við útför Ísólf 1. marz, svo og útvarpsræða skólastjóra Freysteins Gunnarssonar á 70. afmæli Ísólf, hinn 11. s. m., svo hugðnæmar, sannar og réttar, að ég tel mig litlu eða engu færan um að bæta, og vil vísa til alls þessa, þeim, er því kynnu að vilja kynnast.

En það er einkum ýmislegt, sem ég einn varð var við í fari þessa athugula og glöggskyggna manns, er ég hygg að fáir aðrir hafi um vitað og ég vildi að einhvers staðar kæmi fram, jafnvel þó ég hafi vissu fyrir því, að Ísólfur taldi það *einkamál* sín, sem hann eigi vildi flíka framan í aðra og taldi enga nauðsyn til bera, að aðrir fengju vitneskju um. Það verða því aðeins fá dæmi af fjölda mörgum, sem ég vil minnast á hér um sérstaka athygli hans í veðráttu-einkennum, sjúkdómstílfellum og ráðum hans við þeim, þótt vitanlega væri mér eigi kunnugt um meðöl þau, er hann notaði og setti saman.

Ísólfur var jafnan hugleikið mjög um það, að ganga niður að sjó og líta eftir ýmsu, er að sjóferðum laut. Varð ég þó oft var við það, að þar sá hann ýmislegt, er hvorki ég né aðrir höfðum tekið eftir að þar væri að sjá eða heyra, en varð honum þó til bendinga og leiðbeininga, sem hann lét ekki uppi við aðra hverjar voru, nema að væri spurt eða tilefni gæfist til að minnast á það í sambandi við eitthvað annað.

Þannig var það eitt sinn á haustdegi í glaðasólskini, lygnu veðri, „rjómasléttum sjó“, að við gengum saman niður á hafnarbakka; lágu þar mörg skip, bundin við hafnargarðana. Segi ég þá við Ísólf:

„Það er ekki úfinn á sjónum núna; hann er spegilsléttur og engan vindblæ að finna“.

„Ó-já“, segir Ísólfur, „en það líður ekki á löngu að breyting verður á því, og það bráðlega, svo að um munar“.

„Nú! Heldurðu að hann breyti bráðlega um veður frá því sem nú er?“

„Það verður komið bráðviðri og brim í sjó innan þriggja dægra!“

„Hvað hefirðu til marks um það, og á hverju er hægt að sjá það?“

„Sérðu ekki skipin, sem liggja bundin við bakkann?“

„Jú, en mér sýnist fara vel um þau. Þau hreyfast ekki í lognsævinu!“

„Þá tekurðu nú ekki vel eftir þeim. Það er nú einmitt það, að þau hreyfast. Líttu á siglutoppna, og sjáðu hvort þeir hreyfast ekki til og frá“.

Þegar ég leit eftir þessu, sá ég, að siglutopparnir hreyfðust lítið eitt og spurði: „Hvers vegna ætti þessi litla hreyfing að hafa áhrif í þá átt að sjór og veður muni breytast?“

„Af því að hreyfingin í sjónum er þegar komin hingað — og að landi — án þess að hennar gæti annars staðar. — En þú getur athugað þetta síðar“.

Tæpum tveim dögum síðar var komið afspyrnurok af suðvestri, stórveltubrim í sjóinn, svo að marga báta rak á land.

Nokkru síðar hitti ég Ísólf og gat þess við hann hversu sannspár hann hefði orðið með veðrið þennan dag. Hann brosti og sagði: „Það er á ýmsu öðru, sem hver maður gæti séð þetta, ef hann bara tæki eftir því, m. a. má sjá það á skýjafarimu, fuglunum og mörgu fleiru; það segir til um þetta o. fl. svo að eigi verður um villzt“.

Öðru sinni gengum við saman um þessar slóðir og þá niður að austasta hafnar-garðinum. Brá hann sér þá niður í fjöru. austan undir garðinum og fór ég á eftir honum þangað. Ekki gat ég þá séð, að

hann hefði þangað neitt erindi, nema ef vera kynni það, að athuga nokkrar marglittur, er þar voru við landið og iðuðu þarna í yfirborði sjávarins og sólskininu. Segir hann þá: „Þeir hafa ekki fiskað mikið hérna í Flóanum að undanförmu, en nú fara þeir að fiska“.

„Af hverju heldurðu það! — Ómögulegt er mér að sjá nein merki þess“.

„Jæja? Líttu bara á steinana þarna, þanglausu, sem út af er fallið; sérðu ekkert athugavert við þá?“

„Nei, ekki annað en það, að það eru berar klappir og steinar; annað ekki“.

„En kuðungana?“

„Kuðungana? Jú, steinarnir eru alþaktir kuðungum; það sé ég, en eru þeir ekki oft þarna? Og hvað sýna þeir?“

„Að fiskur er í göngu og kominn á grunnmið. — Ætli enginn hafi reynt að róa hérna út á milli eyjanna?“

„Það veit ég ekki“, sagði ég, „en hitt er víst, að nýjan fisk höfum við ekki fengið nokkra undanfarna daga“.

— Daginn eftir var fiskur kominn inn í öll sund. T. d. fékk bóndinn í Viðinesi, Hafliði Pétursson, hleðslu fiskjar í bát sinn þennan dag. Vitanlega hafði ég enga hugmynd um það, hvort fjörusteinar þessir og klappir hefðu verið kuðungslaugar áður, en ég hefi tekið eftir því síðan, að í fiskileysi sjást þeir þar ekki, og þegar farið er að verða fiskjar vart á grunnmiðum, munu þeir tíðir gestir þar, a. m. k. fyrstu dagana eftir að fiskjar varð vart nærri landi; eru þeir þá á þurru steinunum svo hátt, sem flæðarmálið hefir náð um flóðið.

Haust nokkurt fyrir 14—15 árum — en þá hafði verið gott sumar — sagði ég við Ísólf: „Mikil held ég að hún verði veðurbreytingin til hins verra í vetur, eftir svona langa öndvegistið í allt sumar fram á haust. Einhvern tíma held ég að hann hvessi og snjóí í vetur“.

„Þú heldur það“, sagði hann, en ég ef-
ast um að við sjáum nokkra snjófól í all-
an vetur, hvað þá mikinn snjó“.

Ég hugsaði mér þá, að nú skyldi ég
veita þessu nákvæma athygli og muna
hverju hann hafði spáð um haustið; mér
þótti þetta eigi vera með neinum líkind-
um, en svo fór, að dag einn í febrúar um
veturinn, sást að visu snjór, en svo lítill,
a. m. k. hér í bænum og grenndinni, að
naumast var sporrakt á götunum, það var
aðeins fól, sem tók upp næstu nótt með
öllu. Annar snjór sást ekki veturinn þann,
og um sumarmál voru rabarbarar orðnir
margra þumlunga vaxnir úr jörðu (t. d.
hjá frú Katrínu Magnússon, og mun þess
hafa verið getið í Morgunblaðinu þá.
Hvaða vetur þetta var man ég ekki. Lík-
lega einhvern þessara vetra 1927—'29.

Þannig var það á hverju vori og hverju
hausti, að Ísólfur sagði svo nákvæmlega
fyrir um sumar- og vetrarveðráttuna sem
í þetta sinn, og þá engu síður um veður
þann og þann daginn, vikuna eða mánuð-
inn. Sama máli var vitanlega að gegna
um sjóveðrin og jafnvel enn nákvæmar.
Aldrei komst ég að því með vissu, hvað
hann hafði til marks um þetta né ýmislegt
annað, en ég hygg, að því hafi ráðið mestu
um: Frábær athyglisgáfa hans, og að hann
hafi eitthvað stuðzt við stjörnuheiðan him-
ininn á haustum, vetrarkviðann á sumr-
um, frostið og áfreðana í lækjum og ám,
fuglalífið og hátterni þeirra dýra, er hann
umgekkst, brimið í sjónum og blikurnar
í loftinu, en einkum þó brimhljóðin mörgu
og margvíslegu, meðan hann dvaldi eystra,
svo og hverina þar og ótal margt fleira, er
hann lét eigi fram hjá sér fara, án ná-
kvæmustu athugunar og eftirgrennslunar.
Þessara gáfna hans varð og vart á barns-
aldri hans, enda var hann þá og oft síðan,
eins og hann væri eitthvað „utan við sig“,
án þess þó að þess yrði vart, að hann

væri eigi með „heilum sönsum“. Hann
hlustaði t. d. oft á viðræður annarra, án
þess að hann virtist veita þeim nokkra
eftirtekt og væru þær honum ógeðfelldar,
formælingar, klám eða léttúðugt tal, var
hann horfinn úr þeim hópi, án þess að
menn yrðu þess varir fyrr en eftir á, því
hann fór þá oftast án þess að kveðja. Þetta
sýndi þó, að eitthvað fór hann nær um
það sem um var verið að tala, enda vék
hann stundum að því síðar og oftast við
óskyld tækifæri og spurði: „Hvað voruð
þið að tala um eða minnst á hérna um
daginn þegar . . .“ eða „Hver hefur verið
að segja frá þessu, sem þið voruð að tala
um í gær — um daginn?“ o. s. frv.

Stundum spurði ég hann, hvernig hon-
um litist á eitt eða annað. Væri honum
það geðfellt, sagði hann álit sitt á því,
vildi sýnilega ræða frekar um það og gaf
hann þó oft góðar bendingar, einkum ef
um veikindi var að ræða, sjóferðir, vinnu-
brögð og vandasöm málefni, — en væri
honum málefnið andstætt eða ógeðfellt,
sagði hann ákveðið mjög: „Mér lízt *illa* á
það! *Forðastu* að koma nálægt því!“

Spurði ég hann þá: „Hvers vegna? Er
nokkur hætt á ferðum í sambandi við
það? Er ekki sjálfsagt að reyna að laga
það ef unnt er?“

Svaraði hann þvílíkum spurningum af-
dráttarlaust strax og sagði:

„Maður á aldrei að vera við neitt ljótt
riðinn; það getur verið hættulegt að koma
nálægt því, en sé maður viss um, að af-
skipti manns af því geti breytt því til góðs,
er sjálfsagt að láta það ekki afskiptalaust
með öllu, heldur gera sitt til að færa það til
berti vegar, eins og t. d. illa meðferð á
dýrum, drykkjuskap manna og önnur
mannskemmandi mál. En ávallt þó með
varfærni og að vel athuguðu máli“.

Þá vildi ég minnst á fáeinar staðreynd-
ir um glöggskyggni Ísólfis á ýmiss konar

veikindi og ráð hans við þeim, en þau voru eigi ávallt samkvæmt álitum lækna þeirra, er lært höfðu þó meira en hann, enda þorði hann víst aldrei að gjöra neitt uppskatt í þeim efnum, af ótta við ofríki, stéttahatur þeirra, sem engum öðrum þoldu að segja neitt eða gjöra en þeim sjálfum, því þeir einir höfðu „stimpilinn“, lækna, en sjálfur var hann aðeins „læknir af guðs náð“, eins og reyndar einn þeirra komst að orði um smáskammtalækna yfirleitt. Þegar spánka veikin geysaði hér árið 1918, mest frá 9. til 19. nóvember eða lengur, var ég einn meðal þeirra þriggja manna, er höfðu afgreiðslu í Landsbankanum frá kl. 10—1 á degi hverjum. Ég fékk engan snert af þeirri veiki, fór á fætur kl. 6 að morgni og var á sífelldum þönum um bæinn til þess að reyna að veita fólki einhverja hjálp. Var þá oft víða ljótt um að litast. Enginn maður uppistandandi víðast hvar, engin hjálp fáanleg og lækningin af skorum skammti og oft hin háskalegasta fyrir sjúklingana, sem hrundu niður sem strá í ofviðri Leitaði ég þeirra aldrei, en fór til Ísólfs, og vissi ég eigi til þess að neinn dæi þeirra manna, er fóru eða gátu farið að ráðum hans, en það gátu þeir eigi allir, sem síðar verður að vikið.

Haust þetta var smápeningaekla í bænum og hvar sem leitað var, og komu ýmsir kunningjar mínir og vinir til mín og gat ég oft gert þeim úrlausn nokkra; meðal þeirra var P. O. Christensen lyfsali og sagði hann mér, að ég „mætti leita sín, ef mér lægi á“.

Ísólfi gekk oft erfiðlega að fá meðöl þau, er hann þurfti að nota: Lyfsalar voru stíðir til afgreiðslu og þó einkum þjónar þeirra; stundum voru meðölin eigi til hjá þessum lyfsala þótt þau væru til hjá hinum og var það oft erilsamt að leita þau uppi, og nú voru menn þessir að veikjast

eins og aðrir. Það var þá ekki ávallt hlaupið að því að ná í lyfin, þótt mikið lægi við.

Svo var það kvöld eitt (13. nóv.) að Ísólfur bað mig að ná í lyf fyrir sig, hann fékk mér lista yfir þau. Kl. var 10½ að kvöldi, og hljóp ég niður í lyfjabúð P. O. Christensens, og hitti svo á, að enginn vanur lyfjasveinn var þar til afgreiðslu, heldur 17 menn, héðan og þaðan úr bænum, sem sjálfbóðaliðar, er ekki þekktu neitt til þeirra hluta, er einhverrar þekkingar þurfti þó til, að rétt væri með farið. Svona voru vandræðin einnig á þessu sviði, og leizt mér ekki vel á, enda sögðust þeir engin ráð kunna til að afgreiða lyf þau, er ég var að leita eftir: þau væru svo margra tegunda og mjög blönduð öðrum lyfjum; það væri eigi á annarra færi en „lærðra manna“ að setja þau saman.

P. O. Christensen var orðinn veikur. Í öngum mínum réði ég það þó af, að gera vart við mig við suðurdyr hússins, þar sem ég vissi að P. O. Christensen bjó, ég komst inn, sá hann liggja dauðvona í rúmi sínu, svo aðþrengdan, að hann gat naumast látið til sín heyra. Eitthvað af börnum lá í næstu rúmum, en kona hans stóð á miðju gólfi, grátandi, með báðar hendur fyrir augum sér.

Með hálfum huga stundi ég upp erindi mínu, fékk konunni listann og las hún hann fyrir manni sínum, laut hún niður að honum á meðan og hvísluðust þau á. Tegundir lyfjanna voru, ein í afgreiðslunni, tvær í kjallaranum og tvær eða þrjár uppi á efsta lofti. Heyrði ég, að hann spurði konuna, hvort hún treysti sér til að ná í þetta, koma með það og sýna sér. Kvað hún já við því, öll af vilja gerð, en sýnilega langt um megn fram.

Ég beið þarna rúman ½ tíma og töluðum við ekki orð saman, ég og lyfsalinn. Hann var næstum rænulaus og hafði haft

yfir 40 stiga hita, tvö eða þrjú undanfarin dægur.

Frúin kom með meðölin, lyfsalinn leit á þau og hvíslaði því að konu sinni, að eina tegundina ætti ég að fá enn og væri hana að fá í lyfjabúðinni niðri. Fór hún svo þangað með listann og ég á eftir henni um sömu dyr sem ég kom. Kvaddi þennan góða vin minn og bjóst ekki við að sjá hann aftur í þessu lífi. Kona hans hafði farið úr stofunni fram í lyfjabúðina og lokið erindi sínu. Þótti mér leitt að geta ekki kvatt hana og þakkað henni. — Meðan ég beið þarna eftir afgreiðslu, sé að við hlið mér stendur Sigurjón Jónsson, sem þá hafði verið með mér um nokkurra vikna skeið í Landsbankanum. Hann bjó við Skólavörðustíg 6 (?) og var nú að leggja af stað heim til sín.

„Við getum orðið samferða“, sagði ég, „því að ég fer sömu leið. Hver er veikur hjá yður og hvaða lyf eruð þér að sækja?“

„Svefnmeðöl handa konunni minni. Hún hefir ekki getað sofnað eitt einasta augnablik nú í 5 dægur; þetta er 6. dægrið og ef þessi meðöl ekki duga í nótt, ætlar læknirinn að sprauta hana með svefnlyfi.“

Ég þekkti árangurinn af þessum sprautum og sagði við Sigurjón í leiðinni upp eftir:

„Viljið þér nú ekki verða mér samferða til hans Ísólfs bróður míns og heyra hvað hann segir um veikindi konu yðar. Hann hefir einmitt hjálpað mörgum, sem fengið hafa langvarandi svefnleysi og læknaðir hafa verið komnir á fremsta hlunn með að sprauta. Ég verð yður svo samferða niður eftir aftur og þarf ekki að standa neitt við; aðeins skila meðölunum.“

Sigurjón var tregur til þess að fara lengra upp eftir Skólavörðustígnum en heim til sín, en barst eins og í leiðslu og ósjálfrátt unz við vorum komnir svo langt, að hann sá að litlu munaði.

Við komum inn til Ísólfs. Hann var að ljúka við að afgreiða mann einn og konu. Klukkan var þá 10 mínútur gengin í tólf. Ég skilaði lyfjunum og sagði: „Jæja, hérna koma nú glösin“, (og sagði honum með fám orðum hvernig mér hefði gengið). Var hann þá fljótur til að segja:

„Fékkstu þau öll?“ (þ. e. meðölin), og sagði ég að svo væri. Varð hann þá glaður við og sagði: „Það var gott! Mig hefir vant að þau mjög bagalega“.

„Jæja“, sagði ég, „en það er nú maður með mér, sem mig langar til að hafi tal af þér. Hann var mér samferða neðan úr Apóteki og var að fá svefnlyf handa konunni sinni, því hún hefir ekki getað blundað í 5 dægur; það er 6. dægrið í nótt“.

Tekur Ísólfur þessu fálega og segir: „Það er þýðingarlaust fyrir hann að tala við mig, ég get ekki hjálpað konunni, því mín meðöl eiga enga samstöðu með lyfjum lækna; það verða að líða a. m. k. tveir dagar frá því að menn hætta að nota þau þangað til mín meðöl geta „verkað“ nokkuð. Hann verður að nota þau sem hann er með“.

„Jæja, en viltu samt ekki tala við manninn, ég dró hann hingað með mér!“

„Það hefðirðu ekki átt að gera. — Ég tala ekkert við hann!“

Sá ég þá, að Ísólfur fór að fönndra við tvö glös og staldraði ég því við fáein augnablik, þótt ég sæi, að hann mundi ekki sinna Sigurjóni, sem beið framm í forstofunni. Varð Ísólfur svo samferða mér þangað, snýr sér að Sigurjóni og segir:

„Eruð það þér, sem fylgdust með honum Jóni hingað“. Sigurjón kvað já við því. „Jæja, hann (Jón) var að biðja mig um meðöl handa konunni yðar, en segir, að þér séuð með svefnmeðöl handa henni frá lækni. Hér eru nú tvö glös, sem ég læt yður fá fyrir beiðni Jóns, en ef þér notið þau, þá tek ég það fram við yður — og bið

yður að muna það vel, að það er algjörlega á yðar ábyrgð sjálfs, hvort þér notið mín meðöl eða þau, sem þér eruð með. Ég held því ekki fram, að þér notið mín meðöl og vil helzt ráða yður til þess að nota hin. En á því berið þér ábyrgð, en ekki ég!“

Þetta sagði hann með þeirri einurð og alvöru sem honum var lagin, og Sigurjón játti því og virtist skilja það vel. Síðan gengum við heim til Sigurjóns og áður en við skildum, sagði ég við hann: „Hvað ætlið þér nú að gera? Mér virðist þér eiga úr miklum vanda að ráða. En munið, hvað Ísólfur sagði við yður!“

Svo skildum við og kvöddumst. —

Níu dögum síðar sé ég, að Sigurjón er kominn í bankann og var veikin þá farin að réna. Ég mundi þá í bili ekkert um afskipti mín af Sigurjóni og konu hans fyrri en um miðjan dag og segi því við Sigurjón:

„Hvernig líður konunni yðar?“

„Henni líður vel.“

Hugsaði ég þá, að þegar hann svaraði þessu þannig hefði hún dáið, og spurði með hluttekningu: „Jæja, dó hún?“

„Nei, hún lifir góðu lífi!“ og var gleðihreimur í svari hans.

Vaknaði nú forvitni mín mjög, og ég spurði: „Hvað gerðuð þér, eftir að við skildum? Hvernig fóruð þér að með meðölin? — Hvor þeirra notuðuð þér?“

Leysti nú Sigurjón úr spurningum mínum á þessa leið:

„Ég hefi aldrei komið í meiri vanda en þá, er ég var að hugsa um það í anddyri húss míns, hvor meðölin ég skyldi nota. Loks afreð ég að nota meðöl Ísólf. Ég átti að gefa konunni 3 dropa af hvoru glasi á hverjum 15 mínútum (það stóð á seðli Ísólf) og kl. var hálf-tólf, er ég byrjaði. Þessu hélt ég áfram til kl. 1½, enda átti ég þá að fækka inntökunum í 3 dropa á hverjum hálf tíma. Þegar kl. var

orðin 2 og ég ætlaði að fara að gefa konunni inn, hrökk hún fram á rúmstokkinn og kastaði upp nærri kolsvörtum hroða, sem ég get ekki lýst, og lá henni þó við köfnun, svo mikið barst af þessu upp í háls hennar og munn og stóðu uppköstin yfir í rúmar 5 mínútur. Gaf ég henni þá inn, en rétt á eftir kom annað kast miklu minna og var þá blóðlitur á því sem uppúr henni kom. Síðan lagðist hún fyrir aftur og sofnaði, en það var nú „langi svefninn“ fannst mér, því að ég sá ekki að hún bærðist hið allra minnsta næstu 16 klukkustundirnar, — svo fast og vært svaf hún, — og eftir það var hún alhress, fór á fætur eftir tvo daga, og hefir aldrei áður hraustari verið en síðan.“

Þannig fór með þessa lækningu Ísólf, enda varð ég oft áður og síðar var við þvílíkan árangur, þótt eigi vissi ég svo vel um þá, sem þennan.

Sökum vitneskju minnar um góðan árangur af lækningum Ísólf, einkum í spönskuveikinni, spurði ég hann í hverju yfirburðir hans væru fólgnir og hver væri munurinn á aðferðum læknanna og aðferðum hans. Hann sagði:

„Læknarnir nota, að því er ég bezt veit, einkum kamfórublöndur og kælilyf, en það örvar hjartað til enn meira starfs, svo mikils, að menn eiga því erfiðara með að sofa, sem lengra líður og meiri lyf eru notuð af þessu tagi. Þegar vökutíminn er orðinn athugaverður, menn að verða ærðir af svefnleysi, láta þeir sjúklinga fá sprautur, sem þeir ekki þola, sízt allir, og deyja að einum til tveim stundum liðnum eftir innsprautunina, enda herða hin kælandi lyf óhroðann í lungunum, en mýkja hann hvorki né lina.“

„En hvaða lyf notar þú?“ spurði ég.

„Engin kælandi lyf, nema þá í ítrustu neyð, því sótthittinn, þótt vondur sé, verður að haldast óhindraður og „rasa út“,

enda fer batinn eftir því og kemur því fyrr. Lyf þau, er ég nota, losa hroðann í lungunum og sjúklingurinn kastar honum upp; við það hægir honum fyrir hjartanu og fær svefnró“.

Ísólfur nefndi meðalið, en ekki man ég nafn þess, heldur hitt, að hann sagði það samsett af efninu, sem mönnum mundi eigi hugþekkt, en það væri rottueitur. Mig minnir að hann nefndi samsetninginn blandaða „Kransaugun“. — Efni þessi væru algerlega ósaknæm og samsett eftir ströngustu vísindareglum. Vildi hann helst sem fæst orð um þetta hafa, eins og um ýmislegt annað, sem hann virtist eigi þora að gera opinberlega heyrinkunn, vegna hindurvitna alþýðumanna og hjátrúar, en einkum þó vegna lítilsvirðingar lækna á allri viðleitni annarra manna en þeirra sjálfra um að vera með alls konar kák, enda gætu þeir „frómt úr flokki talað“, þar sem þeir væru lærðir, en hinir eigi. Hann taldi sér því vandfarið í þessum málum, og virtist mér hann oft uggandi um það, hvað hinir lærðu lækna tækju til bragðs, ef hann færi inn á svið þeirra í lækningatílaunum sínum, enda virtist mér og, að honum væri eigi eins ógeðfellt nokkurt íslenskt orð, sem það, er lækna völdu honum og öðrum smáskammtalæknum sameiginlega og án undantekningar, sem niðrunaryrði, en það var orðið „Skottulæknir“ (Sjá nánar um þetta nafn í orðasafni mínu).

Hins vegar vissi ég, að ýmsir lærðir lækna, þ. á . m. Matthías Einarsson vísuðu fólki til Ísólfs til ráða við ýmsa sjúkdóma, t. d. kíghósta, og segðu, „að hann væri þar óbrigðull“, enda hafði Ísólfur vetur þann er kíghóstinn geysaði hér mest, um eða yfir goo sjúklinga, er haldnir voru af sjúkdómi þessum, og vissi ég eigi til að neinn þeirra, sem hans leituðu í því efni, dæi.

Sama máli var að gegna um mislinga, skarlatssótt, brjósthimnubólgu, hálsbólgu, og einkum lungnabólgu, að þar reyndist hann ávallt óbrigðull, jafnvel þótt menn væru mjög hætt komnir. Eru dæmi fyrir þessu óteljandi, en Ísólfur var oft tregur til að gefa sig við nokkrum tílaunum til lækninga, ef hann vissi, að lærðir lækna hefðu sjúklingana undir höndum, og sagði, að sín meðöl gerðu ekkert gagn fyrr en að 2—3 dögum liðnum eftir að meðöl lækna hefðu verið notuð, eins og áður er sagt. Svo gagnstæðar samsetningar taldi hann, að því væri um að ræða, og hitann (temperaturer) vildi hann ekki hindra fyrr en í síðustu lög, sem áður er sagt. —

Svo bar við eitt sinn, að Eyvindur, sonur Ingvars E. Sigurðssonar frá Apavatni, fékk þunglyndisaðkast mikið, varð viti sínu fjær, hljóp til fjalla, skar sig á háls, en lifði þó eftir áverka mikinn og kól mjög á fótum. Lagður var hann á Landakots-sjúkrahús og læknaðist. Áður en Eyvindur fór þaðan, bar svo við, að ég og Ísólfur áttum leið saman vestur í bæ og gengum við um Túngötu. Mættum við þá Ingvari gamla á leið frá sjúkrahúsinu heim til sín og var hann þá að koma úr vitjunarferð sinni til sonar síns. Tók ég Ingvar tali, en Ísólfur hélt lengra vestur eftir götunni og heyrði undir væng, að við Ingvar vorum að tala um sjúkling einhvern, sem væri í sjúkrahúsinu. Sagði Ingvar mér þá, að sonur hans væri búinn að liggja þarna „í Kalinu“ um 8—9 vikna skeið, en væri nú „bráðum orðinn góður“. Skildum við svo talinu og gekk ég til Ísólfs, er hafði beðið mín og sagði hann þá við mig:

„Hvaða sjúkling voruð þið að tala um? Er einhver veikur, viðkomandi Ingvari-“

„Já, Eyvindur sonur hans er búinn að liggja í kali um 8—9 vikur, síðan hann hljóp á fjöllin úr Laugardalnum í vetur;

en Ingvar sagði, „að hann væri nú bráð-um orðinn góður“.

„Hvað er þetta!“ segir Ísólfrur, „gengur þeim svona seint, læknum, að lækna kal, að það tekur 8—9 vikur? — Ég held að það megi lækna að fullu á jafnmörgum dögum“.

Varð ég þá undrandi nokkuð og spyr: „Á 8—9 dögum? Hefir þér tekizt það, eða hefirðu reynslu fyrir þessu?“

„Já, ég hefi talsverða reynslu fyrir því: Það eru ekki nema fáir dagar, síðan konan hans Wilhelms gamla Schram fékk fulla bót við fúasári á fæti, er hún hafði haft um mörg ár, og er hún þó öldruð orðin. En er Eyvindur ekki ungur maður?“

„Fúasár?“ spyr ég, „en er það ekki allt annað en kal?“

„Jú, að vísu, en lækningin við hvoru tveggja getur verið hin sama“.

„Hvers konar lækning er það, og er hún ekki vandasöm?“

„Nei, auðveld mjög, ef rétt er að farið, og það geta allir gert“.

„Hvaða meðöl eða ráð hefir þú notað?“

„Það er að hafa arnicu tínatur, og blanda hana rétt, því sé hún of sterk, brennir hún, en sé hún of veik, feygir hún“.

„Þú segir, að þetta geti allir; ekki kynni ég að blanda þetta svo, að rétt væri, en ef mér tækist það, hvað ætti ég svo að gera?“

„Þú gætir fengið rétta tilsögn um þetta hjá þeim sem kann það, síðan hellir þú arnicu tínaturinn í sárið og sverfir alabastursstein, sem þú lætur einnig í sárið og bindur um. Að 7—8 dögum liðnum á ég von á, að allt sé vel gróið. Svona hefir mér reynzt það og einnig nú við frú Schram: Sárið, sem var á fæti hennar fyrir rúmri viku síðan og hún hefir enga bót við fengið áður um fjölda mörg ár, er nú gróið svo, að þar sjást þess engin merki að neitt sár hafi verið“.

AKRANES

„Hvaðan fær maður alabasturstein?“ spurði ég.

„Hann má víða fá, ég fæ hann oftast ágætan frá Vestmannaeyjum og nota hann mikið við fúa- og kalsár, og það gefst mér nú svona“.

„Hví nota lækna ekki þessi ráð, eða gera þeir það?“

„Nei, ég veit það reyndar ekki, en gjöri ráð fyrir, að þeir þekki þau ekki, og noti sín meðöl og sínar aðferðir við þessu sem öðru og gefst eflaust vel, en það er seinvirk og dugar stundum ekki til neins gagns“.

Þannig var samtalið okkar um þetta atriði, en þau voru mörg, sem hann fræddi mig um, of mörg til þess að ég muni þau öll, eða telji þörf á að geta þeirra frekar. En öll voru þau þannig, að ég sannfærðist um það æ betur, hversu hér var um óvenjulegan mann að ræða, einnig á þessum sviðum: gjörathugulan, hugvitssaman og hugsandi ávallt um að hjálpa með ráðum og dáðum, ekki sökum eigingirni, metorða eða með miklu fjasi, því allt var þetta Ísólfi fjarri skapi, enda mátti segja, að hann gæfi meðöl sín og ráð, en seldi ekki. Hann tók oftast 1 eða 2 krónur fyrir glasið og fékkst lítt um hvort borgað var eða ekki. Hitt gekk honum nær, að fjöldi manna leitaði til hans og fengu góðan bata við það og oftast fullan, án þess að þeir létu á sér heyra eða skilja hvort þeim þætti betur eða verr, hvað þá að þeir hinir sömu greiddu honum einn eyri hvað þá meira. En sárast fannst honum, þótt sjaldan hefði hann orð á því, að menn þessir höfðu oft leitað lækna áður en þeir komu til Ísólfs, án þess að þeir geti nokkuð að gert, en þökkðu þeim, læknum það einum, að þaðan hefðu þeir fengið lækninguna, en alls ekki frá honum. Það var því eigi að undra, að þvílíkur maður, sem Ísólfrur var, viðkvæmur í lund og velvilj-

aður, finndi vanþakklætisvott í þessu og ranglæti, einkum þegar hann vissi, að svo herfilega var brotið á móti sannleikanum og reynslu manna sjálfra, sem einnig vissu, engu síður en hann, að hjálpin kom frá honum en ekki læknum. Hins má aftur á móti með sannni geta, að margir — já, ótal margir — voru Ísólfi þakklátir mjög og sáu það við hann. Þeir elskuðu hann og virtu. Svo var um mig, og mitt heimili, að þótt ég hefði engan skyldleika við hann haft — en ég var nú bróðir hans — þá notaði ég sjaldan annan lækni en hann, nema um mikil meiðsl og því um líkt væri að ræða. Ég og heimili mitt allt eigum því, eins og margir aðrir, um sárt að binda að hafa misst hann og fá eigi framar að njóta manngæzku hans og mörgu góðu ráða við sérhverju því, er að veikindum laut alla þá tíð, er hans naut við, og þykist ég aldrei hafa goldið honum að fullu, þótt ég hins vegar viti, að aðrir hafi eigi betur við hann gert, enda var hann ávallt þakklátur mér, þótt fá orð hefði hann um það.

Í sambandi við þetta vil ég geta þess, að kona Ísólfs var honum góð kona, sem virti hann og elskaði að maklegleikum, þrátt fyrir það, þótt hann væri eigi opin-skárri um hugsanir sínar og fyrirætlanir við hana en aðra. Hann var of dulur í skapi, oftast sokkinn niður í eigin hugsanir, sem honum mun eigi aðrir hafa getað bætt um.

Ísólfur var þó, þrátt fyrir það, hversu dulur hann var og fáskiptinn, alls enginn þumbari né vanstillingamaður; hann var glaðlega sinnaður, hóflega gamansamur og glaðlegur, fróður um fjölmargt það, er aðrir vissu lítil deili á, því hann las mikið og mundi vel og svo hugsandi um það og annað er fyrir augu bar, að hann virtist oft annars hugar. Væri á hann yrt, var það oft svo sem hann „kæmi af

fjöllum“, og hefði ekki áttað sig á því sem um var að vera eða ræða í það og það skiptið. Einkenni þessi höfðu fylgt honum alla hans ævi og frá barnæsku, enda leið hann mikið sem barn, vegna höfuðveiki, svo að blóð og vessar gengu út úr eyrum hans og var hann því ávallt heyrnarsljór, en augu hafði hann og sjón í bezta lagi.

Meðal annars þess, er Ísólfur sökksti sér niður í, var sönglistin, og samdi hann, einkum eftir hálfþrítugsaldur sinn, fjölda smálaga og lýsa þau flest geðslagi hans, glöðu, björtu, en þó innilega viðkvæmu. Trúmaður mun hann hafa verið, betri og meiri en ég eða aðrir höfðu hugmynd um, því að hann mátti aldrei neitt ljótt heyra eða sjá og orðvarari manni veit ég ekki, né heldur friðsamari. Í stórræðum og þjarki gat hann ekki staðið. Hann vildi heldur líða en stríða.

Þá vil ég minnst á uppfinningar Ísólfs, þær, sem ég veit eða vissi um, þó vitneskja mín um þær væri takmörkuð.

Ísólfur fann upp nýja tegund neta-steins, kostaði mörgum hundruðum króna til þess að fá einkaleyfi fyrir þeim. Þeir þóttu ágætir og seldust vel. Einkaleyfið og öll skjöl voru í bezta lagi og lét hann þau öll fara í stjórnarráðið til tryggingar þess, að allt væri í lagi, eins og lög sögðu fyrir um. En einkaleyfið var brotið.

Þá var önnur uppfinning Ísólfs, að hann bjó til togaravörpu, sem færa mátti til í sjónum, upp og niður, með lítilli fyrirhöfn, svo að með henni mátti veiða síld og hvern annan fisk, hvort sem hann hélt sig hátt eða lágt í sjónum. Helzti hjálpar- og styrktarmaður í þessu efni var hollvinur hans, Jóhannes Bjarnason skipstjóri, einn hinna mætustu manna og þaulreyndasti skipstjóri á þilskipum og togurum. Varð Jóhannes þegar svo hrifinn af þessari nýjung, að hann fór með Ísólfi hverja ferðina eftir aðra hér út í flóann og sund-

in, en skipakostur þeirra var jafnan af skornum skammti. Loks kom Jóhannes því til leiðar, að skip Guðmundar Jónssonar á Reykjum, þá er það var við landhelgisgæzlu (Skallagrímur?) var fengið til þess að reyna vörpu þessa, en það gat eigi orðið nema einu sinni, því skipið var losað úr landhelgisgæzlunni fyrr en nokkurn varði og urðu þeir því að hætta við tilraunir sínar. Hafði Guðmundi Jónssyni litizt vel á veiðiáhalld þetta og talið það til mikilla framfara, ef notað yrði, enda „starfaði“ það samkvæmt því sem Ísólfur hafði ætlað því að gera, og má nærri geta hversu mikil framför hefði getað af því orðið, að geta t. d. náð sildinni hvar sem var, jafnvel fáum föðmum undir yfirborði og þótt sjór væri eigi sléttur. Hér strandaði enn á fátækt Ísólfs og áhugalessi útgerðarmanna, enda mun þeim o. fl. eigi hafa verið nægilega ljóst, hversu mikil framför væri í þessu. Hvað um uppfinningu þessa varð síðan, veit ég ekki og hefir það mál, sem önnur fleiri, fallið í gleymsku, enda man ég ekki til þess að ég innti Ísólf eftir þessu hin síðari ár, og játa ég yfirsjón mína í þessu efni gagnvart honum, sem mörgu öðru. Nú iðrast ég þess alls.

Enn var það ein uppfinning Ísólfs, sem ég undraðist mjög, en það var samsetning efna, er hiti og kuldi höfðu þau áhrif á, að áhaldið sagði til um það, ef hiti t. d. í herbergi eða húsi steig um 2—3 stig. Áhald þetta var einfalt mjög, var handhægt og ódýrt mjög (2—3 aura) og reyndi hann það einu sinni í viðurvist minni og annars manns. Hann reyndi það þá þannig: Í herberginu var 10 stiga hiti. Nú var það hitað upp í 14 stig, síðan í 18 stig, þá í 26 stig og loks upp í 34 stig (öll á Celsius) og stillti Ísólfur áhaldið í öll skiptin svo áður en hitabreytingin varð, að það skyldi gera aðvart um það, hér um bil í

því stigi sem því var ætlað er að því kom, að hitinn í herberginu næði því stigi, sem fyrir fram var tilætlaðt og reyndist þetta svo, að á 14 stiga merkinu gerði það vart við sig á 15. stigi; á 18 stiga merkinu varð það nákvæmlega á hitastigunum 26 og 34.

Hvað átti áhaldið að gefa til kynna og á hvern veg?

Áhaldið átti að standa í sambandi við hringingaráhald: Efnið leystist í sundur við hið ákveðna hitastig, féll þá lóð eða steinn eða annað áhald niður á annað áhald (plötu), sem samstundis merkti við rafþræði, er stóðu í sambandi við hringingaráhald í öðru herbergi eða húsi, svo nærri eða fjarri sem vera vildi.

Dæmi: Mennt sofa á lofti í húsi; niðri í húsinu eru 10 stig, en um nóttina kviknar í húsinu og hitinn verður brátt 14—15 stig. Áhaldið gefur þetta til kynna með hringingu í svefnherberginu og sjá þeir, sem þar sofa, að óeðlilegur hiti er í herbergi því, sem áhaldið er í, og ekki átti að vera hlýrra en 10 stig; hitinn þar er kominn upp í 14—15 stig, eða meira eins og áður segir. Er þá sýnilegt, að þar er ekki allt með felldu.

Þannig mátti reyna áhald þetta á hvaða hitastigi sem var frá 0—50 stig eða jafnvel fleiri stig.

Hversu mikið öryggi í þessu var fólgið og jafnframt áhrif á brunabótagjöld öll, má nærri geta að hefðu getað orðið mikil, en hér fór sem áður, að þetta mun hafa fallið niður og hugmyndin um þetta í gröfina með höfundinum. Um samsetninguna vissi ég ekki svo vel, að ég geti lýst henni rétt, enda tilgangslaust nú, en hitt veit ég, að hún var einföld mjög og ódýr.

Loks vil ég geta þess, að Ísólfur fann upp áhald eitt er margfaldaði vatnsafl í straumlyggnu vatni svo, að hann varð 10-faldur 100-faldur og jafnvel 1000-faldur. Áhaldið mátti nota þótt engin vatnsfall-

andi straumur væri, enginn foss o. s. frv. og gat því knúið fram vélaafli, eins og um stóran foss væri að ræða. Þetta var einnig einfalt og ódýrt, en ég hirði eigi um að lýsa því frekar, né því máli yfir höfuð að öðru leyti en því, að hann mun hafa reynt áhaldið í Ölfusá og Þjórsá, þar sem straumurinn liður hægt fram og að það reyndist alveg eins og hann ætlaðist til.

Ýmislegt fleira hafði Ísólfur á þrjónunum annað en þetta; voru það áhöld til þess ætluð að létta mönnum vinnu, m.a. vefstóll, sláttuvél og róðrarvél, sem öll voru frumstæð og gjörólík öðrum áhöldum af þessu tagi.

En hvernig var nú lundarfar og innræti þessa ágæta manns?

Lundarfar hans var góðlyndi og stilling. Ég sá hann aldrei reiðast, heyrði hann aldrei segja neitt ljótt orð né heldur leggja neitt illt orð til nokkurs manns, en hann var tortrygginn þannig, að svo virtist, að hann byggist ekki ávallt við hinu bezta af annarra hálfu og hefir hann ef-laust haft ástæðu til þess og reynslu nokkra, engu síður en aðrir; stundum fannst mér hann vera um of var um sig og láta sér falla ýmislegt það þungt, sem hann átti við að etja. Var það vitanlega fátæktin og erfiðleikarnir í því, að koma því í framkvæmd sem hann var að sýsla með, en aldrei lét hann á þessu bera, og væri einhver honum innan handar eða sýndi honum hjálpssemi, var hann þeim hinum sama hjartanlega þakklátur og glýymdi því aldrei: þóttist enda aldrei geta fulllaunað það, þótt lítið væri.

Það var oft að ég sá hann áhyggjufullan, en af hverju vissi ég ekki, og ef ég spurði hann hvað það væri, sagði hann: „Það er ekkert, en lagast bráðum“. Ef ég svo spurði hann: „Get ég nokkuð hjálpað þér?“ Var þá eins og hann vaknaði af draumi, glaðnaði við og sagði: „Þakka þér

fyrir; jú, ég þarf að borga , en vant-ar dálítið til þess í bili“.

Innræti hans var áreiðanlega gott og göfugt. Hann mátti ekkert aumt sjá og því síður vamm sitt vita, og var strangur mjög við sjálfan sig. Aldrei vissi ég til þess að hann bragðaði vín eða tóbak, og þótt hann vissi, að ég gerði það, talaði hann aldrei neitt um það, og hvað tóbaks-nautn mína áhrærði — en hún hefir ávallt verið helzt til mikil — bar oft svo við, að þegar ég leitaði læknisráða hans, sagði hann aðeins þetta: „Heldurðu ekki að þú gætir hætt að reykja meðan þú ert svona; það væri hollara fyrir þig“. — Vinnnautn mín náði aldrei lengur en til tvítugsaldurs, en þá var hann aðeins 15—16 ára að aldri og hafði engin afskipti af mér né ég af honum í þessum efnum, enda urðum við þá báðir bindindismenn (4. okt. 1885 og ávallt síðan), en hvorugur okkar þó nein-ir ofstækismenn eða afskiptasamir mjög í annarra garð í þeim efnum. Hann varð brátt áhugasamur ungtemplar, söngiðk-andi og dáður mjög fyrir dagfarsprýði, létta lund og lífsgleði, eins og Bjarni bróð-ir okkar.

Allt það, er ég hefi ritað hér um þennan bróður minn, er svo satt og rétt, sem ég veit það fyrir guði og samvizku minni sannast vera, án tillits til þess, að við vorum svo nákomnir að skyldleika, sem við vorum, enda veit ég, að honum hefði sízt verið þægð í því að vera oflofi borinn.

Það var eitt málefni eða öllu heldur félag, sem Ísólfur hafði hinar mestu mætur á, það var Frímúrarafélagið. Þar voru og beztu vinir hans, einkum Guðmundur Loftsson o.fl. og þar var hann tíður gestur á fundum, enda vann því félagi margt gott og þarft starf, m. a. tónsmíðar og höfðu víst allir félagsmenn hans þar mikl-ar mætur á honum.

JÓN PÁLSSON.

AKRANES